

ВОШТАНИЦА ЗА МИЛОРАДА ПАВИЋА

Поводом тридесет година од објављивања *Хазарског речника* и пет година од пишчеве смрти

Неспокојна је, као пламен воштанице који уме дуго да трепери и кад се ваздух умири, мисао оних пролазника који, ходећи Ташмајданским парком, застану крај великог – можда превеликог? – споменика Милораду Павићу, покушавајући да проникну у какве су то даљине уперене пишчеве очи, испод високо извинутих обрва, у бронзи изливене, но ипак неухватљиве, загонетно замишљене, чак прикривено забринуте, а опет, благо индиферентне према свему што се овде доле дешава, као да нема више ничег што души може наудити, и ничег што је може увеселити. Као да постоји нека чудна несразмера између израза тих очију и оног са чим би, претпостављамо, требало да се сретну на дну свог погледа. Спокој и отмена, господска елеганција у држању, који собом отелотворују дух прошлих времена, грађанства за којим са носталгијом жалимо, као и лик једне културе која је – након Андрићевог успона – смогла снаге да се још одлучније узвине из себе саме, да смело закорачи у време које је тек требало да наступи и да тако, поново, буде призната као свачија, изазивају, данас, у овом граду и овој земљи, пет година након што су се очи писца на овом свету заувек угасиле – горак укус и стид. Тишина којом је током протеклих пет година обавијено сећање на писца и његово дело и која још увек траје – што је сада већ незаобилазна књижевноисторијска чињеница – достојан је споменик Милораду Павићу, али и култури којој је Павић даровао један незаборавни звездани час – час који још увек траје, али изван граница матичне културе. Јер, *оволики* споменик Милораду Павићу у сразмери је само са нашом истинском маленкошћу и тишином којом смо прекрили и његово дело и себе. Хоће ли нас и убудуће Други подсећати ко смо и разгарати тињајуће жеравице у пепелу наше самосвести?

Пре тачно тридесет година, давне 1984, *Хазарски речник* појавио се у излозима београдских књижара, а потом и у небројеним излозима широм планете, прво на Западу, а онда на Истоку. Милиони читалаца били су – и још су – опчињени маштовитошћу и разиграношћу текста, али и, макар на интуитивном нивоу, испод формалне, енциклопедијске равни, јединственим – у свету књижевности – метафизичким дубинама Павићевог романа. Из тих дубина, међутим, проговара једна јеретичка и по устројство фиктивног света превратничка и субверзивна духовност – која није само супротстављена магистралним токовима трију религијских традиција чије се истине у роману доводе у питање, већ и, последично, преовлађујућој (али не и јединој) духовности културе из које је роман поникао.

Да би *Хазарски речник* (п)остао класично дело српске (као и светске) књижевности, неопходан је жив и непрестан дијалог који са њим успоставља култура, али не само са подразумеваним естетским и уметничким квалитетима, већ и са његовом *духовном равни*. Може ли се један део одговора који поставља изазов речене *тишине* пронаћи у генетском коду културе, у њеној неспремности да у себе инкорпорира ону духовност чији је аксиом да се свет створи „још једном, али на бољи начин“? Зато управо духовност, а не текстуални облик Павићевог (постмодерног) романа *условљава* – али, наравно, *не предодређује* – његово гравитирање од центра ка маргини. Да ли ће *Хазарски речник* завршити изопштен и (полу)заборављен на маргини српске културе, уместо у њеном средишту, показате, пишчевим речима речено, само „онај део вечности који касни“: време.

Можда ћемо једном заиста постати достојни вредности које нам прошлост баштини, али чак и да остане овако како је сад, не би ни то било тако страшно. Не мора Павић да буде у средишту српске културе, као што не мора ништа да буде. Можда се култура повлачи у катакомбе и чека боља времена. Јер, чак и да је тако, увек ће бити оних појединаца који ће у себи носити *огањ неугасиви*, који ће над страницама неког текста – можда баш *Хазарског речника* – умети да обнове веру у књижевност, у реч, у лепоту без које живот није живот, који ће се са љубављу односити према народу коме су споменике подизали туђинци.

Увек ће бити оних који се радују. Павић је био један од њих. И због тога нас узнемирава. Његово дело може се читати као сведочанство радости – радости књижевности и радости живота. Једно без другог не иде. Зато нећемо Павића заборавити. Непокојна мисао пролазникâ Ташмајданским парком временом ће се успокојити. Истина коју ће наслутити да лежи на дну пишчевог погледа, истина коју сведочи тишина, радосна је истина.

На крају свих крајева, свака је тишина радосна, као пламен који нечујно трепери. Пламен смисла који остаје присутан и кад речи занеме. Неке се воштанице никад не могу угасити.

Кристијан Олах